



COURSE: MANAGERIAL ACCOUNTING
LECTURE 2. MANAGERIAL ACCOUNTING AND COST CONCEPTS
HOME WORK WITH ANSWERS
XUSAINOV SH. PhD

“БОШҚАРУВ ҲИСОБИ - ФАНИ
2 – МАВЗУ. БОШҚАРУВ ҲИСОБИ ВА ХАРАЖАТЛАР
ТУШУНЧАСИ
УЙ ВАЗИФАСИ ЖАВОБЛАРИ БИЛАН
ХУСАИНОВ Ш., и.ф.н., доцент
САВОЛЛАРГА ЖАВОБ БЕРИШИНГИЗ КЕРАК:

1. Харажат объектлари, бевосита ва билвосита харажатларини ёритиб беринг.

Харажатлар харажат объектларига турли мақсадларда, шу жумладан нарх белгилаш, рентабеллик бўйича тадқиқотларни тайёрлаш ва харажатларни назорат қилиш учун ажратилади. Харажат **объекти** - бу маҳсулот, мижозлар ва ташкилий бўлинмаларни ўз ичига олган харажатлар маълумотлари керак бўлган ҳар қандай нарса. Харажатларни харажат объектларига тақсимлаш мақсадида харажатлар *бевосита* ёки билвосита бўлинади.

Бевосита харажатлар - бу маълум бир харажат объекти бўйича осонгина ва қулай тарзда тақсимланиши (йўналтирилиши) мумкин бўлган харажатлардир. Мисол учун, агар **Adidas** ўзининг турли минтақавий ва миллий савдо офисларига харажатларни тақсимлаётган бўлса, унинг Токиодаги офисидаги савдо менежерининг маоши ушбу офиснинг бевосита харажатлари бўлади. Агар матбаа корхонаси маълум бир мижоз учун 10 000 та брошюра тайёрлаган бўлса, у ҳолда рисоаларни тайёрлаш учун ишлатиладиган қоғоз нархи ўша мижознинг тўғридан - тўғри харажатлари бўлади.

Билвосита харажат - бу маълум бир харажат объектига осонгина ва қулай тарзда тақсимлаб бўлмайдиган харажатлар. Мисол учун, **Campbell Soup** компанияси консерваланган сўп (шўрва)ларнинг ўнлаб турларини ишлаб чиқариши мумкин. Компания менежерининг маоши маълум бир маҳсулот турининг билвосита нархи бўлади, масалан, товукли макарон шўрваси. Сабаби, компания раҳбарининг маоши бутун фабрикани бошқариши натижасида олинади - бирорта шўрва турини ишлаб чиқаришда харажат қилинмайди. *Муайян маҳсулот каби харажат объектига тақсимлаш учун харажат харажат объекти билан боғлиқ бўлиши керак.*

2. Бевосита моддий харажатлар мазмунини ёритиб беринг.



Якуний маҳсулотга кирадиган хом ашё, материалларга **моддий харажатлар** дейилади. Бу атама бироз чалғитувчи, чунки у ёғоч қипиғи ёки темир рудаси каби қайта ишланмаган табиий ресурсларни назарда тутди. Аслида, моддий харажатлар якуний маҳсулотда ишлатиладиган ҳар қандай материалларни англатади; бир корхонанинг тайёр маҳсулоти эса бошқа корхонанинг хом ашёсига айланиши мумкин. Масалан, DuPont томонидан ишлаб чиқарилган пластмассалар Hewlett-Packard томонидан шахсий компьютерларида ишлатиладиган хом ашё ҳисобланади.

Бевосита моддий харажатлар тайёр маҳсулотнинг ажралмас қисмига айланган ва тайёр маҳсулотга сарф-харажатларини қулай тарзда тақсимлаш мумкин бўлган хом ашёларни англатади. Бунга, масалан, Airbus ўзининг тижорат самолётларига ўрнатиш учун субпудратчилардан сотиб оладиган ўриндиклар, Apple iPhone смартфонларида фойдаланадиган электрон компонентлар ва Whirlpool музлатгичларига ўрнатадиган эшикларни ўз ичига олади.

Бевосита меҳнат харажатлари. Бевосита меҳнат харажатлари алоҳида маҳсулот бирликларига қадар тақсимлаш мумкин бўлган ишчи кучи харажатларидир. Бевосита меҳнат харажатлари баъзан *тегиниш меҳнати деб аталади*, чунки бевосита ишчилар одатда маҳсулот ишлаб чиқарилаётганда унга тегинадилар. Бевосита меҳнат харажатларига мисоллар: Toyota конвееридаги йиғувчи ишчилар, уй қурувчи КВ Номедаги дурадгорлар ва Bombardier Learjet самолётларига ускуналар ўрнатувчи электриклар.

Менежерлар айрим ҳолларда икки тоифадан иборат бўлган бевосита ишлаб чиқариш харажатларини таннарх деб аташади. Таннарх бевосита материал ҳамда бевосита иш ҳақи тўлови билан боғлиқ меҳнат харажатларининг йиғиндисидир.

3. Ишлаб чиқаришдан ташқари харажатлар таркиби қайси қисмлардан иборат?

Ишлаб чиқаришдан ташқари харажатлар ишлаб чиқариш таннархига киритилмайдиган, бироқ асосий фаолиятдан олинган фойдада ҳисобга олиннадиган ҳамда давр харажатларига киритиладиган харажатлар:

- а) сотиш харажатлари;
- б) бошқариш харажатлари (маъмурий сарф-харажатлар);
- в) бошқа операцион харажатлар ва зарарлар;

хўжалик юритувчи субъектнинг умумхўжалик фаолиятдан олинган фойда ёки зарарларни ҳисоблаб чиқишда ҳисобга олиннадиган хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий фаолияти бўйича харажатлари:

- а) фоизлар бўйича харажатлар;
- б) хорижий валюта билан операция бўйича салбий курс тафовутлари;
- в) қимматли қоғозларга қўйилган маблағларни қайта баҳолаш;
- г) молиявий фаолият бўйича бошқа харажатлар;



Ноишлаб чиқариш харажатлари одатда иккита тоифага бўлинади: (1) *сотиш (тижорат) харажатлари* ва (2) *маъмурий харажатлар*. **Сотиш (тижорат) харажатлари** буюртмачи буюртмаларини таъминлаш ва тайёр маҳсулотни харидорга етказиш учун қилинган барча харажатларни ўз ичига олади. Бу харажатлар баъзан *буюртма олиш* ва *буюртмани тўлдириш харажатлари* деб аталади. Сотиш харажатларига мисол сифатида реклама, юк ташиш, савдо саёҳатлари, савдо комиссиялари, савдо иш ҳақи ва тайёр маҳсулот омборлари харажатлари киради. Сотиш харажатлари бевосита ёки билвосита бўлиши мумкин. Масалан, маълум бир маҳсулотга бағишланган реклама кампаниясининг нархи ушбу маҳсулотнинг бевосита таннархи бўлса, кўплаб маҳсулотларни назорат қилувчи маркетинг менежерининг маоши алоҳида маҳсулотларга нисбатан билвосита харажатлардир.

Маъмурий харажатлар ишлаб чиқариш ёки сотиш билан эмас, балки ташкилотни *умумий бошқариш* билан боғлиқ барча харажатларни ўз ичига олади. Маъмурий харажатларга мисол сифатида ижрочи директори бонуслари (мукофотлари), бош бухгалтерия, котиблик, жамоатчилик билан алоқалар ва *умуман* ташкилотнинг умумий бошқаруви билан боғлиқ шунга ўхшаш харажатлар киради. Маъмурий харажатлар бевосита ёки билвосита бўлиши мумкин. Масалан, Шарқий минтақада дебиторлик қарзларини ундириш учун масъул бўлган бухгалтерия менежерининг маоши ўша минтақанинг бевосита харажати бўлса, компаниянинг барча ҳудудларини назорат қилувчи бош молия директорининг маоши алоҳида шахсга нисбатан билвосита харажатлар ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Cost Accounting: A Managerial Emphasis / Horngren T. Ch., Datar S.M., Rajan M.V. / Published by Pearson, 2015
2. Managerial Accounting. 17th Edition / Ray H. Garrison, Eric W. Noreen, Peter C. Brewer / Published by McGraw-Hill Education, 2021
3. Management accounting Information for Decision-Making and Strategy Execution. 6th Edition Anthony A. Atkinson, Robert S. Kaplan, Ella Mae Matsumura. Madison S. Mark Young / Published by Pearson, 2012
4. Boshqaruv hisobi / Pardayev A., Pardayev B. / T.: G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi., 2019
5. Boshqaruv hisobi /Israilov R.I., Maxsudov B.Yu.. / T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2020